

УДК 336.14
JEL Classification: H20; H21; H24
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-412-419>

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ДОХОДІВ

© 2024 ТІТАРЧУК М. І.

УДК 336.14
JEL Classification: H20; H21; H24

Тітарчук М. І. Податкові надходження в системі формування бюджетних доходів

Метою статті є визначення особливостей формування бюджетних доходів за рахунок податкових надходжень, обґрунтування положень щодо підвищення фіскальної значущості основних податків. У статті показано динаміку питомої ваги податкових надходжень у загальному обсязі доходів зведеного бюджету за період 2014–2023 рр. Визначено основні трансформації структури бюджетних доходів, що обумовлено військовими діями. Охарактеризовано зміни оподаткування доходів населення, здійснено порівняння вітчизняної практики зі США та Великою Британією у період Другої світової війни. Фіскальна значущість податку на доходи фізичних осіб в Україні протягом останньої декади є вищою, ніж у країнах Центральної Європи та Балтії, які є державами – членами Європейського Союзу. Визначено пріоритетні заходи держави у сфері оподаткування доходів населення, релевантних Національній стратегії доходів до 2030 року. Обґрунтовано, що подальші підходи до удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб мають враховувати потенційні фіскальні та регулюючі ефекти. Здійснено аналіз фіскальних стимулів, які застосовувала держава з моменту повномасштабного вторгнення задля підтримки домогосподарств і суб'єктів підприємництва. Досліджено заходи податкової політики держави у сфері підвищення рівня податкового навантаження. До них належить збільшення ставки податку на прибуток банків, військового збору, зростання ставок акцизного податку на пальне і тютюнові вироби в контексті наближення ставок до мінімального рівня, що діє у країнах – членах ЄС. Визначено доцільність посилення інституційної спроможності контролюючих і правоохоронних державних органів, підвищення рівня координації їх діяльності у сфері протидії нелегальному обігу підакцизної продукції, розвитку цифрових продуктів адміністрування акцизного податку. Заходи податкової політики мають узгоджуватись зі структурними трансформаціями економіки та визначеними цілями суспільного розвитку.

Ключові слова: податкова політика, податки, доходи бюджету, адміністрування податків, тіньова економіка, суспільний розвиток.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 16.

Тітарчук Михайло Іванович – доктор філософії, докторант кафедри фінансів, Державний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: ndfi@knu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1752-1633>

UDC 336.14
JEL Classification: H20; H21; H24

Titarchuk M. I. Tax Revenues in the System of Formation of Budget Revenues

The article's aim is determining the peculiarities of the formation of budget revenues at the expense of tax revenues, substantiating the provisions on increasing the fiscal significance of basic taxes. The article shows the dynamics of the proportion of tax revenues in the total volume of consolidated budget revenues for the period 2014–2023. The main transformations of the structure of budget revenues, which is due to ongoing military actions, have been identified. Changes in the taxation of household incomes are characterized, a comparison of domestic practice with the USA and Great Britain during the Second World War is carried out. The fiscal significance of the personal income tax in Ukraine over the past decade is higher than in the countries of Central Europe and the Baltic States, which are the Member States of the European Union. The present article identifies the priority measures of the State in the field of taxation of household incomes relevant to the National Income Strategy until 2030. It is substantiated that further approaches to improving the taxation of personal income should take into account potential fiscal and regulatory effects. An analysis of fiscal incentives used by the state since the onset of the full-scale invasion to support households and business entities is carried out. The measures of the tax policy of the State in the field of increasing the level of tax burden are studied. These include an increase in the rate of bank income tax, military duty, an increase in excise tax rates on fuel and tobacco products in the context of approaching rates to the minimum level effective in the EU Member States. The expediency of strengthening the institutional capacity of regulatory and law enforcement State bodies, increasing the level of coordination of their activities in the field of combating the illegal circulation of excisable products, the development of digital products of excise tax administration is determined. Tax policy measures should be consistent with structural transformations of the economy and defined goals of social development.

Keywords: tax policy, taxes, budget revenues, tax administration, shadow economy, social development.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 16.

Titarchuk Mykhailo I. – PhD, Candidate on Doctor Degree of the Department of Finance, State University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: ndfi@knu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1752-1633>

Політиці формування бюджетних доходів з боку владних інституцій та експертного середовища за сучасних умов приділяється значна увага, що обумовлено необхідністю посилення обороноздатності країни, підвищення спроможності держави реагувати на екзогенні виклики. Схвалена Національна стратегія доходів до 2030 року містить основні положення удосконалення державної фіскальної політики в контексті потенційного задоволення потреб країни у фінансуванні програм, пов'язаних з реалізацією системи національних пріоритетів.

Заходи податкової та митної політики можна розділити на: заходи у сфері регулювання ставок і бази податків; заходи у сфері покращення якості рівня податкового і митного адміністрування; заходи у сфері детінізації вітчизняної економіки. Основні середньострокові положення цієї стратегії враховані владою у Бюджетній декларації на 2025–2027 роки, що свідчить про послідовність та обґрунтованість розробки податкової і митної політики країни. Нещодавно ухвалені зміни до податкового законодавства спрямовані на зростання фіскальної значущості військового збору та податку на прибуток, обумовлені необхідністю покриття додаткових потреб держави у фінансуванні сектора оборони і безпеки. Водночас надзвичайно важливим і актуальним залишається питання посилення ефективності політики протидії ухиленню від оподаткування, яка матиме значний фіскальний ефект для бюджету. Податкові надходження виступають стійким і найбільшим джерелом формування бюджетних доходів. Податкове регулювання є компонентом інституційного середовища сприяння розвитку економіки. З огляду на зазначене важливо знаходити баланс між фіскальними домінантами та цілями забезпечення сталого розвитку, які є пріоритетними для суспільства.

Питання удосконалення податкової політики країни та зміцнення фіскального потенціалу податків досліджувались у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених і дослідників. У монографії А. Нікітішина досліджено інституційну трансформацію вітчизняної системи формування бюджетних доходів, обґрунтовано напрями розвитку податкової політики країни на середньострокову перспективу [1]. І. Чугунов, М. Пасічний, А. Нікітшин дослідили особливості формування доходної частини державного бюджету на початковому етапі запровадження воєнного стану. Автори дослідили динаміку показника рівня оподаткування у країнах з інтенсивними військовими конфліктами та запропонували заходи податкового регулювання, що спрямовані на забезпечення

макроекономічної стабільності [2]. Певні аспекти формування доходів місцевих бюджетів в умовах повномасштабного вторгнення висвітлено у публікації А. Дуба та Т. Мединської. Дослідники значну увагу приділили саме фіскальній ролі податкових надходжень, визначили основні фіскальні трансформації, що торкнулись бюджетів місцевого самоврядування [3].

К. Макнабб дослідив взаємозв'язок між структурою оподаткування та економічним зростанням як у країнах з розвинутою економікою, так і з економікою, що розвивається. Ним виявлено, що найбільш деструктивний вплив на економічний розвиток притаманний податку на доходи фізичних осіб та соціальним внескам. Для країн із рівнем доходів нижче середнього позитивний вплив на економіку чинить субституція оподаткування міжнародної торгівлі на оподаткування внутрішнього споживання.

Вплив майнового оподаткування на економічний розвиток для розвинутих країн і країн, що розвиваються, є досить різним [4]. П. Браундергельм та Й. Еклунд дійшли висновку, що зменшення податкового адміністративного навантаження на 10 % збільшує схильність до заснування нових підприємств на 4 %. Спрощення податкового адміністрування є одним із дієвих способів стимулювання підприємництва без зниження обсягів податкових надходжень [5]. А. Афонсо, А. Монте та Д. Домінгес досліджували ефективність податкового навантаження у країнах ОЕСР. Учені встановили, що найвищий рівень ефективності зафіксовано у Бельгії, Колумбії, Фінляндії, Франції, Італії, Словаччині та Швеції. На показник ефективності значний вплив має рівень розвитку інституційного середовища економіки [6].

Метою статті є визначення особливостей формування бюджетних доходів за рахунок податкових надходжень, обґрунтування положень щодо підвищення фіскальної значущості основних податків.

Податкові надходження становлять домінуючу частку у доходній частині зведеного бюджету. Цей показник до повномасштабного вторгнення майже постійно перевищував позначку 80 % за виключенням 2015 року, а у 2021 році досягнув свого максимуму – 87,5 %. Середнє значення показника частки податкових надходжень у ВВП за період 2014–2021 рр. становить 82,4 %, а у 2022–2023 рр. – 57,0 % (рис. 1).

Натомість інтенсивні військові дії кардинально змінили парадигму фіскальної політики, що суттєвим чином позначилося на структурі бюджетних доходів. Модифікація структури доходної частини

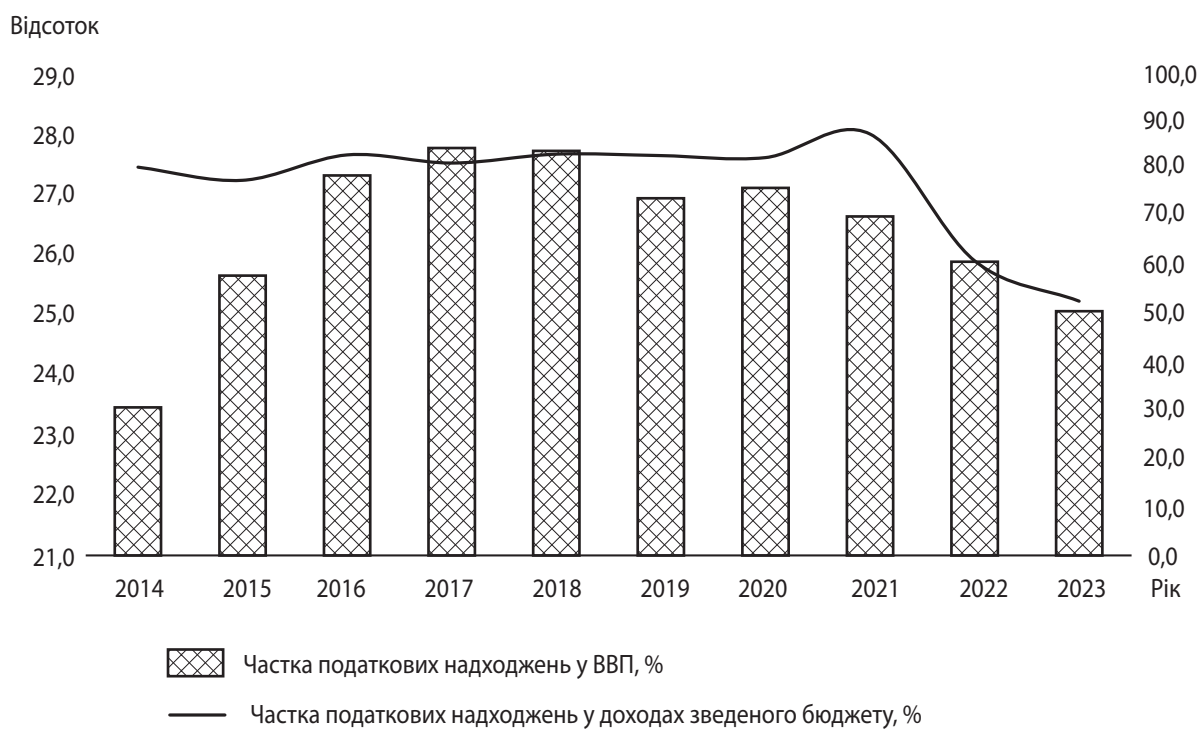

Рис. 1. Частка податкових надходжень до зведеного бюджету в ВВП і доходах бюджету, %

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України та [7]

зведеного бюджету супроводжувалась зростанням значення питомої ваги неподаткових надходжень, насамперед за рахунок збільшення обсягів власних надходжень бюджетних установ. Ця категорія надходжень зростає за рахунок суттєвих обсягів міжнародної фінансової допомоги на соціально-економічні цілі. Слід зазначити, що десятикратно збільшилась стаття доходів у вигляді грантів від ЄС, урядів закордонних країн, міжнародних організацій і донорів. У 2022 році обсяг таких надходжень склав 269,2 млрд грн (12,3 % від загального обсягу доходів), а у 2023 році – 433,6 млрд грн (13,97 % від загального обсягу доходів).

Водночас рівень податкового навантаження (податкові надходження до ВВП) зазнав не таких відчутних змін. Навіть із застосуванням інструментарію податкових преференцій на початковому етапі повномасштабного вторгнення у 2022 році співвідношення податкових надходжень до ВВП порівняно з 2021 роком знизилось на 0,7 в.п. до рівня 25,9 %. У 2023 р. продовжився низхідний тренд згаданого показника до рівня 25,1 %. Загалом середнє значення частки податкових надходжень у ВВП за період 2014–2023 рр. складає 26,3 %, зокрема у 2014–2021 рр. – 26,6 %, у 2022–2023 рр. – 25,5 %.

За останні десять років, податкова політика країни адаптувалась до умов соціально-економічного розвитку країни та викликів, пов'язаних зі

збройною агресією. Ще з серпня 2014 року запроваджено військовий збір, ставка якого становила 1,5 % від доходів фізичних осіб, з метою акумулювання додаткових надходжень для фінансування військових заходів і потреб.

У Податковому кодексі України зазначено, що цей збір вводиться тимчасово – до завершення реформи збройних сил. Водночас інтенсивність бойових дій та гострий дефіцит фінансових ресурсів обумовили необхідність підвищення ставки військового збору до 5 % та розширення переліку його платників.

Ухвалені парламентом зміни у жовтні 2024 р. передбачають запровадження військового збору для платників єдиного податку I, II та IV групи у розмірі 10 % від мінімальної заробітної плати щомісяця, а для платників єдиного податку, які використовують III групу спрощеної системи оподаткування, – 1 % від обсягу задекларованого доходу. Слід зазначити, що фіскальна значущість військового збору впродовж аналізованого періоду постійно зростала. Якщо, за підсумками 5 місяців 2014 року, до бюджету надійшло 2,5 млрд грн, 2015 року (перший повний рік його справляння) – 11,5 млрд грн, то у 2021 році обсяг надходжень склав 28,6 млрд грн, у 2022 році – 33,7 млрд грн, у 2023 році – 38,0 млрд грн [7]. Загалом підвищення податків на доходи громадян за умов війни і військових конфліктів є класичним заходом на-

повнення державної скарбниці. Такі податкові заходи використовувались урядами США та Великої Британії у період двох світових воєн, а США – ще додатково у період Корейської війни [8]. У розвинутих країнах світу домінує підхід прогресивного оподаткування доходів громадян, тому найвищі ставки податку з доходів піднімались згаданими країнами до рівня понад 90 % у період війн. Прогресивне оподаткування розглядається розробниками податкової політики як елемент забезпечення соціальної справедливості оподаткування.

Ідея зміни підходу оподаткування доходів громадян з пропорційного на прогресивний актуалізувалась за умов повномасштабного вторгнення і в Україні. Зазначене відображено у Національній стратегії доходів до 2030 року. Однак для реалізації цього заходу слід удосконалити інструменти адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Відновлення прогресії оподаткування доходів потребує перегляду системи податкових преференцій, які застосовуються для цього податку, а також надання персональних допомог для осіб, які отримують низькі доходи тощо. К. Швабій та О. Чирва зазначають, що запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів населення відповідають суспільному запиту та основним тенденціям ринку праці. Водночас автори висловлюють позицію, що для реалізації наведеного важливо забезпечити обґрунтованість ставок прогресії та інтервалу доходу населення, до яких будуть застосовуватись ці ставки. У іншому випадку, за умов недостатньої дієвості податкового контролю та існування спрощеної системи оподаткування, результативність такого підходу буде обмеженою та міститиме фінансові ризики [9].

Резерви щодо підвищення фінансової значущості податку на доходи фізичних осіб присутні у реалізації цілеспрямованої політики детінізації доходів громадян [10]. Підвищення інституційної спроможності контролюючих органів, покращення рівня їх координації та використання цифрових технологій є виваженими кроками держави у згаданій сфері. Особливістю податку на доходи фізичних осіб є те, що його надходження розщеплюються між державним і місцевими бюджетами, пропорції зарахування до яких змінюються залежно від конфігурації системи бюджетного регулювання та пріоритетів соціального і економічного розвитку. Необхідно констатувати, що затяжна тривалість військових дій обумовила гостру необхідність збільшення доходної частини державного бюджету. З початку повномасштабного вторгнення бюджети територіальних громад отримали додатковий фінансовий ресурс від надходжень цього податку за

рахунок суттєвого зростання чисельності військовослужбовців і збільшення обсягів їх грошового забезпечення. Тому з жовтня 2023 року податок на доходи фізичних осіб у частині, що утримується з грошового забезпечення військовослужбовців, повністю надходить до доходної частини державного бюджету.

Питома вага податку на доходи фізичних осіб, разом із військовим збором, у ВВП зростає з 4,80 % у 2014 році до 7,59 % у 2023 році. Максимальне значення за період 2014–2023 рр. зафіксовано у 2022 році на рівні 8,10 %. Середнє значення цього показника в аналізований період становить 6,44 %. Фіскальна значущість податку є вищою, ніж у країнах Центральної Європи та Балтії, які є членами Європейського Союзу (надалі ЄС), однак нижче за середнє значення у 27 країнах – членах ЄС (рис. 2). Середнє значення частки ПДФО у ВВП протягом періоду 2014–2023 рр. у Румунії складає 2,94 %, Болгарії – 3,25 %, Словаччині – 3,48 %, Чехії – 4,37 %, Польщі – 4,98 %, Словенії – 5,20 %, Литві – 5,43 %, Естонії – 5,89 %, Латвії – 6,10 %, ЄС-27 – 9,53 % [11]. Доречно зауважити, що серед представленої вибірки країн ЄС Болгарія, Естонія, Румунія та Чехія застосовують пропорційну шкалу оподаткування. Водночас у Словаччині, Словенії, Литві та Латвії функціонує прогресивна шкала. Найнижча ставка податку на доходи фізичних осіб серед країн ЄС-27 діє у Болгарії та Румунії та становить 10 %.

Подальші підходи до удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб мають враховувати потенційні фінансові та регулюючі ефекти. Податки на працю є одним із основних чинників впливу на рівень конкуренції на глобальному ринку робочої сили. Для забезпечення повоєнного відновлення економіки України одним із важливих пріоритетів є відродження ринку праці [12], що включає інституційне вдосконалення механізму взаємодії роботодавців і працівників. Заходи податкового регулювання мають бути спрямованими на детінізацію оплати праці, формування конкурентних умов для створення нових робочих місць для реактивації повоєнного економічного зростання. Податковий інструментарій має узгоджуватись зі структурними трансформаціями економіки і детермінованими цілями суспільного розвитку.

Залежно від характеру та тривалості бойових дій змінювалась державна політика оподаткування капіталу, в першу чергу прибутку підприємств. У березні 2022 року було надано можливість сплачувати суб'єктам господарювання податок з обороту в розмірі 2 % одержуваних ними

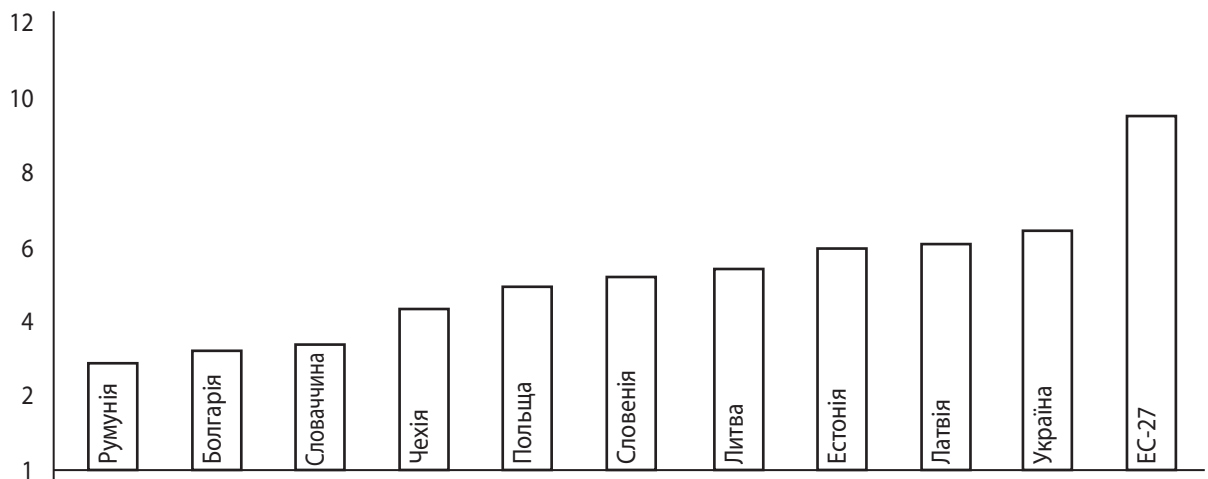

Рис. 2. Фіскальна значущість податку на доходи фізичних осіб у країнах – членах ЄС та Україні протягом періоду 2014–2023 рр., % ВВП

Джерело: побудовано за даними Taxation and Customs Union та [7]

доходів, суттєво збільшивши ліміт доходів для використання спрощеної системи оподаткування до 10 млрд грн.

Значна кількість великих бізнесів і платників податків користувались цією опцією до серпня 2023 року. Проте дефіцит фінансових ресурсів обумовив потребу тимчасового запровадження у другій половині 2023 року підвищеної ставки податку на прибуток для банків у розмірі 50 % для отриманого ними прибутку в 2023 році. Крім того, внесено відповідні зміни до податкового законодавства, які передбачають, що основна ставка податку на прибуток для банків становитиме 25 %. У жовтні 2024 року змінами до Податкового кодексу парламентарі повторно збільшили ставку податку на прибуток за 2024 рік для банків до 50 % з метою фінансування програм оборонного спрямування. У 2021 році надходження від податку склали 163,8 млрд грн, у 2022 році – 130,6 млрд грн, у 2023 році – 159,3 млрд грн [7]. До того ж банкам нараховано та сплачено до бюджету податку на прибуток за 2023 рік – 76,2 млрд грн [13]. Високий рівень прибутковості залишається у банків і у 2024 році, за 7 місяців банки отримали майже 120 млрд грн прибутку [7]. Основним чинником збереження такої прибутковості є процентні доходи монетарного регулятора за депозитними сертифікатами та облігаціями внутрішньої державної позики. Фіскальна значущість податку в 2023 році хоча й збільшилась, проте залишається нижче, ніж у році до повномасштабного вторгнення. Доречно зазначити, що заходи суттєвого збільшення ставки податку на прибуток зафіксовано у світовій практиці у періоди військових дій. Оподаткування над-

прибутків підприємств, спричинених військовими діями, спостерігалось у США та Великій Британії у період Другої світової війни.

Податки на споживання у певних випадках є домінуючими в структурі оподаткування, зокрема у країнах із трансформаційною економікою. У складі ЄС таких країн є дві – Болгарія та Хорватія, значну частку податків на споживання у загальній структурі податків зафіксовано для країн Центральної Європи та Балтії [14]. До складу податків на споживання належить податок на додану вартість (далі ПДВ), акцизний податок і ввізне мито. Фіскальну значущість цих податків за період 2014–2023 рр. наведено у *табл. 1*.

Аналіз даних таблиці свідчить, що значення питомої ваги податків на споживання у ВВП коливалось у діапазоні від 11,7 % у 2022 році до 15,4 % у 2017 році. Середнє значення цього показника за період 2014–2023 рр. складає 13,81 %, у тому числі у періоді 2014–2021 рр. – 14,25 %, 2022–2023 рр. – 12,03 %. Найбільше зниження індикатора спостерігається у 2022 році, порівняно з минулим роком зменшення частки податків на споживання у ВВП склало 2,1 в.п. Основними причинами цьому слугувало запровадження пониженої ставки ПДВ у розмірі 7 % для пального (80 % якого складає імпорту), падіння обсягів імпорту певних категорій товарів, пільгове оподаткування акцизом пального. З березня по кінець III кварталу 2022 року ставка акцизу на пальне була встановлена на нульові рівні, далі ставки встановлено на рівні суттєво меншому, ніж до 2022 року (на бензин – 100 євро/1000 л, на скраплений газ, бутан, ізобутан – 52 євро/1000 л). У липні 2023 року пільгове оподаткування пально-

Частка податків на споживання у ВВП за період 2014–2023 рр., %

Податки	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
ПДВ:	8,9	9,0	9,9	10,5	10,5	9,5	9,6	9,8	9,0	8,9
– з вироблених в Україні товарів, робіт, послуг	2,0	2,0	2,3	2,1	2,2	2,2	3,0	2,9	4,1	3,3
– з ввезених на митну територію України товарів	6,8	7,0	7,6	8,4	8,3	7,3	6,5	7,0	4,9	5,6
акцизний податок:	2,9	3,6	4,3	4,1	3,7	3,4	3,7	3,3	2,2	2,9
– з вироблених в Україні підакцизних товарів	1,8	2,0	2,3	2,3	2,0	1,8	2,0	1,6	1,2	1,4
– з ввезених на митну територію України під-акцизних товарів	1,1	1,2	1,5	1,6	1,5	1,5	1,5	1,6	0,8	1,2
– роздрібний акциз	0,0	0,4	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
ввізне мито	0,8	2,0	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7	0,4	0,6
Разом	12,5	14,6	15,0	15,4	15,0	13,7	13,9	13,8	11,7	12,4

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України та [7]

го скасовано, було повернуто ставки акцизу і ПДВ, які діяли до повномасштабного вторгнення. Також у II кварталі 2022 року діяли податкові преференції при імпорті транспортних засобів (призупинено справляння ПДВ, акцизного податку і ввізного мита). Основною причиною реалізації згаданого податкового заходу стало пошкодження транспортних засобів через інтенсивні бойові дії та доцільність зниження вартості авто для військових потреб. Податкові преференції також застосовувались при оподаткуванні імпорту електричних генераторів, трансформаторів, акумуляторів та обігрівачів. Цей захід держава здійснила як компенсаторну реакцію на масові обстріли агресора та пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури. Податкові пільги мають бути тимчасовими, таргетованими, а після їх застосування мають здійснюватися моніторинг і аудит ефективності їх застосування.

Співвідношення надходжень ПДВ до ВВП залишається доволі стабільним, за останні десять років цей показник знаходився у межах від 8,9 % до 10,5 %. Середнє значення відповідно становить 9,56 %, зокрема у 2014–2021 рр. – 9,72 %, 2022–2023 рр. – 8,94 %. Пріоритетами у сфері справляння ПДВ залишається подальше наближення вітчизняного законодавства до стандартів ЄС, ліквідація фіскальних преференцій, які не містяться у Директиві 2006/112/ЄС.

Крім того, слід посилити співпрацю з державами – членами ЄС у сфері інтеграції систем ПДВ та обміну податковою інформацією [15]. Варто зазначити, що на фоні зниження надходжень від ПДВ з імпортованих товарів зросла фіскальна ефективність ПДВ з вироблених в Україні, товарів, робіт і послуг, завдячуючи системній роботі владних інституцій. Доцільним є подальше підвищення дієвості системи податкового ризик-менеджменту.

Другою за фіскальною значущістю складовою категорії податків на споживання виступає акцизний податок. Його частка у ВВП протягом аналізованого періоду коливалась від 2,2 % у 2022 році до 4,1 % у 2017 році. Середнє значення складало 3,41 %, у тому числі у 2014–2021 рр. – 3,62 %, 2022–2023 рр. – 2,56 %. З 2015 року задля підвищення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування запроваджено акцизний податок з реалізованих суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (роздрібний акциз), із ставкою 5 %. У 2015–2016 рр. податок сплачувався з реалізації пального, алкоголю і тютюнових виробів. Однак з 2017 року було змінено механізм справляння акцизного податку з пального. Отже, роздрібний акциз було віднесено до основної ставки акцизного податку. За сучасних умов роздрібний акциз сплачується лише з реалізації алкогольних і тютюнових виробів. Зменшення фіскальної значущості акцизного податку в 2022–2023 рр.

обумовлено падінням обсягів споживання під-акцизних товарів внаслідок: вимушеної еміграції населення закордон; використання податкових пільг при оподаткуванні транспортних засобів, пального, електричного обладнання тощо. Проте сучасним пріоритетом акцизної політики держави є збільшення надходжень податку до бюджету на стійкій основі.

Підвищення акцизного податку виступає традиційним фіскальним інструментом, який спрямовано на збільшення бюджетних доходів, навіть за умов економічного спаду [16]. У 2024 році ухвалено зміни до податкового законодавства, якими передбачено підвищення ставок акцизу на пальне до 2028 року. Передбачене зростання акцизного податку здійснено в контексті наближення ставок акцизу до мінімального рівня, встановленого в ЄС. Крім збільшення акцизу на всі товарні групи пального, було знижено ступінь диференціації ставок податку на скраплений газ, що спрямовано на посилення фіскальної значущості податку.

Проект Закону України про Державний бюджет на 2025 рік враховує зростання ставок акцизного податку на тютюнові вироби. По-перше, ставки податку встановлюється для цього виду під-акцизної продукції у євро, по-друге, передбачено збільшення ставок акцизного податку до мінімального рівня, що діє у ЄС до 2028 року. Нівелювання девальваційних чинників впливу на ставки акцизного податку на тютюнові вироби спрямовано на підвищення його фіскальної результативності.

Важливим пріоритетом державних органів влади, насамперед Бюро економічної безпеки, Державної податкової і митної служб України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції України, є мінімізація тіньової складової ринків під-акцизних товарів. Фіскальний потенціал від детінізації цих ринків оцінюється на рівні понад 50 млрд грн. З огляду на зазначене необхідним є посилення інституційної спроможності цих органів, підвищення рівня координації їх діяльності у сфері протидії нелегальному обігу під-акцизної продукції, розвиток цифрових продуктів адміністрування акцизного податку.

ВИСНОВОК.

Адаптивна податкова політика країни спрямована на досягнення цілей соціально-економічного розвитку та національних пріоритетів, першочергово на забезпечення обороноздатності держави. Податкові надходження є домінантною складовою системи формування доходної частини зведеного

бюджету, їх частка за період 2014–2023 рр. становила 77,3 %. На початковій стадії повномасштабного вторгнення держава застосовувала фіскальні стимули та преференції задля підтримки домогосподарств і бізнесу. Водночас наразі пріоритетними напрямками податкового регулювання є підвищення фіскальної результативності оподаткування за рахунок як підвищення ставок податків, так і активізації заходів у сфері протидії ухиленню від оподаткування. Податковий інструментарій має фокусуватись на питаннях детінізації оплати праці, формуванні конкурентних умов для створення нових робочих місць. Заходи податкової політики мають узгоджуватись зі структурними трансформаціями економіки і визначеними цілями суспільного розвитку.

Необхідно постійно підвищувати дієвість системи податкового ризик-менеджменту. Поступове наближення ставок акцизного податку до мінімального рівня, встановленого в ЄС, відповідає інтеграційним прагненням нашої держави та спрямоване на підвищення фіскальної результативності податку. Важливим пріоритетом державної фіскальної політики є посилення ефективності протидії нелегальному обігу під-акцизних товарів. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : КНТЕУ, 2019. 480 с.
2. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5. С. 124–137. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08).
3. Дуб А. Р., Мединська Т. В. Податкова політика в умовах війни та її вплив на формування доходів місцевих бюджетів. *Проблеми економіки*. 2022. Вип. 4. С. 214–221.
4. McNabb K. Tax structures and economic growth: New evidence from the government revenue dataset. *Journal of International development*. 2018. Vol. 30 (2). P. 173–205.
5. Braunerhjelm P., Eklund J. E., Thulin P. Taxes, the tax administrative burden and the entrepreneurial life cycle. *Small Business Economics*. 2021. Vol. 56. P. 681–694.
6. Afonso A., Montes Caparrós A. P., Domínguez J. Measuring Tax Burden Efficiency in OECD Countries: An International Comparison. 2024.
7. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
8. Mehrotra A. K. The Price of Conflict: War, Taxes, and the Politics of Fiscal Citizenship. *Michigan Law Review*. 2010. Vol. 108 (6). P. 1053–1078.
9. Швабій К., Чирва О. Ідентифікація поведінкової реакції на зміни оподаткування трудових доходів

- населення в Україні. *Світ фінансів*. 2024. Вип. 4. С. 22–40.
10. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
 11. The official site of Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation_en
 12. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру : нац. доп. / ред. кол. С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2024. 220 с.
 13. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-zberigayut-pributkovist-tanaroshchuyut-kapital-dlya-vikonannya-minimalnih-vimog-ta-podalshogo-rozvitku-kredituvannya>
 14. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. Budget policy of social development. Scientific Route. Tallinn, Estonia. 2018. 348 p.
 15. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ : КНТЕУ, 2021. 532 с.
 16. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10 (1). P. 42–52.

REFERENCES

- Afonso, A., Montes Caparros, A. P., and Dominguez, J. *Measuring Tax Burden Efficiency in OECD Countries: An International Comparison*. 2024.
- Biudzhetno-podatкова polityka u systemi rehulivannia ekonomiky* [Budget and Tax Policy in the System of Economic Regulation]. Kyiv: Hlobus-Press, 2018.
- Braunerhjelm, P., Eklund, J. E., and Thulin, P. "Taxes, the tax administrative burden and the entrepreneurial life cycle". *Small Business Economic*, vol. 56 (2021): 681-694.
- Chugunov, I. et al. "Fiscal and monetary policy of economic development". *European Journal of Sustainable Development*, vol. 10 (1) (2021): 42-52.
- Chugunov, I. et al. *Budget policy of social development*. Tallinn, Estonia: Scientific Route, 2018.
- Chuhunov, I. Ya. *Biudzhetna stratehiia suspilnoho rozvytku* [Budget Strategy of Social Development]. Kyiv: KNTEU, 2021.
- Chuhunov, I., Pasichnyi, M., and Nikitishyn, A. "Dokhody Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu" [Revenues of the State Budget of Ukraine Under Martial Law]. *Scientia fructuosa*, no. 5 (2022): 124-137. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)08)
- Dub, A. R., and Medynska, T. V. "Podatkova polityka v umovakh viiny ta yii vplyv na formuvannia dokhodiv mistsevykh biudzhativ" [Tax Policy in the Conditions of War and Its Influence on the Formation of Revenues of Local Budgets]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2022): 214-221.
- McNabb, K. "Tax structures and economic growth: New evidence from the government revenue dataset". *Journal of International development*, vol. 30 (2) (2018): 173-205.
- Mehrotra, A. K. "The Price of Conflict: War, Taxes, and the Politics of Fiscal Citizenship". *Michigan Law Review*, vol. 108 (6) (2010): 1053-1078.
- Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-zberigayut-pributkovist-tanaroshchuyut-kapital-dlya-vikonannya-minimalnih-vimog-ta-podalshogo-rozvitku-kredituvannya>
- Nikitishyn, A. O. *Podatkova polityka v umovakh ekonomichnykh peretvoren* [Tax Policy in the Conditions of Economic Transformations]. Kyiv: KNTEU, 2019.
- Open Budget. <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
- Shvabii, K., and Chyrva, O. "Identyfikatsiia povedinkovoi reaktsii na zminy opodatkovannia trudovykh dokhodiv naselennia v Ukraini" [Identification of the Behavioral Response to Changes in Taxation of Labor Income of the Population in Ukraine]. *Svit finansiv*, no. 4 (2024): 22-40.
- The official site of Taxation and Customs Union. https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation_en
- Zbereshennia i rozvytok Ukrainy v umovakh viiny ta myru : nats. dop.* [Preservation and Development of Ukraine in Conditions of War and Peace: National Report]. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2024.